

УДК 371.26.(44)"19"

РОЗВИТОК МОНИТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УСПІШНОСТІ УЧНІВ В ЄВРОПІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Пермякова О.Г.

Статтю присвячено актуальній проблемі моніторингу якості навчання учнів. Зроблено спробу висвітлити питання виникнення моніторингових досліджень успішності учнів в Європі, розкрити їх зміст та показати форми проведення моніторингу успішності школярів. Подано огляд основних підходів до визначення рівня навченості учнів у загальноосвітніх закладах Європи.

Ключові слова: моніторинг, моніторингові дослідження, рівень знань учнів, успішність, стандартизоване оцінювання, тестування, диференціація навчання.

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних процесів в Європі першочерговим завданням шкільної освіти для більшості країн є створення сучасних діагностично-контролюючих засобів оцінювання і впровадження єдиних принципів і критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з метою визначення якості освіти в країнах європейського співтовариства.

Європейські країни мають багаторічний досвід з моніторингу якості навчання та рівня успішності учнів. Питання теорії та практики визначення якості освіти, висвітлення результатів якості навчання на національному рівні посіли важливе місце в освітніх системах європейських країн.

Проблеми освіти турбують не лише освітян, батьків, широке коло суспільства, вони були і залишаються також пріоритетними завданнями для державних діячів більшості європейських країн. Зазначимо, що зміни, які відбулися наприкінці минулого століття в освітніх системах західних країн, перебували в полі зору політичних лідерів. Так, ініціаторами важливих шкільних реформ були англійський прем'єр М. Тетчер, французький президент Ф. Міттеран, які вважали, що від якості освіти насамперед залежить розвиток суспільства. Зокрема, Ф. Міттеран наголошував, що можливо і необхідно використовувати школу як „двигун суспільства” [1, с.5].

Для урядів більшості європейських держав, підвищення якості знань і вмінь тих, хто навчається є одним з найважливіших пріоритетів освітньої політики. Упродовж останніх десятиріч спостерігається швидкий розвиток систем освіти в країнах Європи. Європейські країни, ураховуючи економічні та політичні реалії, спрямовують свої зусилля на оновлення та вдосконалення національних освітніх систем.

Вивчення і аналіз світового досвіду, тенденцій удосконалення систем освіти, врахування освітньої практики розвинутих країн Європи, впровадження освітніх стандартів з оцінювання знань учнів, а також ознайомлення з закономірностями проведення моніторингу якості навчання учнів в Європі є важливими для України, особливо тепер, коли наша держава визначила для себе пріоритети в галузі освітньої політики і зайняла чітку позицію щодо інтеграції у Європейський освітній простір.

Метою даної публікації є висвітлення питання проведення моніторингових досліджень успішності учнів в Європі, зокрема форм проведення оцінювання успішності школярів, а також показано різні підходи до визначення рівня навченості учнів у загальноосвітніх закладах Європи.

Аналіз останніх досліджень. У контексті досліджуваної проблеми суттєве значення мають праці Б. Вульфсона, А. Джурицького (становлення і розвиток освітніх систем в Європі), О. Локшиної (проведення зовнішнього оцінювання в європейських країнах), Л. Зяюн (особливості оцінювання і контролю знань у зарубіжній

школі), І. Іванюк, Т. Лукиної (міжнародні порівняльні дослідження в системі моніторингу якості освіти), А. Максименка (основні принципи організації навчального процесу у загальноосвітніх та технологічних ліцеях Франції), І. Шимків (моніторинг якості освіти у школах Німеччини) та ін. Теоретичні розробки і численні фундаментальні дослідження проблеми оцінювання успішності учнів належать відомим французьким дидактам: Ф. Перрену, Ж. Мейеру, К. Телю, М. Барлову, Ж.-М. Барб'є, Ж. Вогле, Ж. Ландшеру, Ж.-К. Еміну, Ж. Левассер та ін.

Виклад основного матеріалу. Моніторингові дослідження якості навчання в Європі сягають своїми коріннями ще на початок 60-х років ХХ століття, коли у школах країн Заходу зросло зацікавлення талановитими дітьми. Моніторингові дослідження, спрямовані на визначення рівня знань учнів, були підставою для створення закладів освіти для талановитих дітей („школи вундеркіндів”). Навчання у цих освітніх установах скеровувалося на розкриття потенціалу обдарованих школярів, що дало змогу останнім повністю проявити свої здібності. Кількість таких шкіл постійно зростала, і лише у Франції, наприклад, з 1968 по 1979 р. контингент таких навчальних закладів збільшився в 16 разів [1, с.23].

Проте, незважаючи на відкриття шкіл для обдарованих дітей і розвиток диференційованого навчання, в освітніх системах західноєвропейських країн упродовж 60–80-х рр. ХХ ст. спостерігалась девальвація знань учнів. Так наприклад, у Франції кожний третій школяр зазнавав невдач при складанні іспитів. Хоча, як зазначають дослідники, відсоток тих учнів, які успішно склали іспити на ступінь бакалавра, значно збільшився. За спостереженнями спеціалістів, цей феномен насамперед пов'язаний не із зростанням успішності учнів, а лише з тим, що країну захопила „хвиля відсотків” [1, с.24].

Аналіз спеціальної літератури свідчить, що у Франції наприкінці ХХ століття, кількість учнів, які залишалися на повторний курс навчання, становила 50% в початкових класах, а серед ліцеїстів – 60%. Невдачі на іспитах, результати яких вважали визначальними в подальшому навчанні дитини, призводили до того, що учнів почали навчати за скороченою програмою. Кількість іспитів і заліків у школах проте залишалась доволі високою. Наприклад, у Франції у початковій і середній школі їх налічувалося більш 650 [1, с.25].

З метою підвищення рівня успішності учнів у країнах Західної Європи було впроваджено деякі додаткові педагогічні заходи – компенсаційне навчання, завдання якого полягало в подоланні системи другорічництва в школі. Прикладом такого навчання є програми „пріоритетних зон” у Франції, які почали впроваджувати у 80-х рр. ХХ ст.. Уряд держави спрямовував усі зусилля на подолання такого явища, як відставання школярів, і поставив перед освітянами завдання зменшити кількість другорічників упродовж 1989-1990 рр. з 50% до 20% [1, с.25]. Основною організаційною формою навчання було визначено групування учнів за рівнем їхньої успішності.

Як свідчить аналіз наукової літератури, диференціація навчання є одним з головних організаційних принципів середньої загальноосвітньої школи зарубіжжя. Однак, як стверджують науковці, форми реалізації диференціації в різних країнах не є ідентичними і пов'язані зі специфікою історико-культурними традиці-

ями цих держав і національними особливостями розвитку систем освіти [2, с.57].

У Німеччині, наприклад, поширеними є школи, в яких процес навчання здійснюється за різними напрямками академічної, технологічної, господарської діяльності. Навчання в цих закладах поєднане з виробництвом. У Великій Британії диференціація полягає у виборі навчальних предметів. У Франції прикладом диференційованого навчання є трирічний французький загальноосвітній і технологічний ліцей, в якому диференціація здійснюється вже впродовж 150 років. Зазначимо, що французький ліцей, який зазнавши численних оновлень і змін, нині єдиний навчальний заклад у цій країні, який надає повну загальну середню освіту [2, с.58].

Європейські країни мають багаторічний досвід з проведення моніторингу якості навчання та рівня успішності учнів. Науковці зазначають, що у різних країнах під моніторинг підпадають різні елементи відповідних систем освіти. Моніторинг проводять лише там, де це є необхідним і в тому випадку, якщо "деякі елементи завдають серйозних клопотів, тоді можна провести саме їх моніторинг" [7, с.43]. Питання теорії та практики визначення якості освіти, висвітлення результатів якості навчання на національному рівні посіли важливе місце в освітніх системах європейських країн. З огляду на це в багатьох державах налагоджено систему заходів, спрямованих на вдосконалення функціонування національних систем оцінювання. Так, наприклад, у Франції викладачі, яких приймають на роботу в освітні заклади, мають пройти спеціальну підготовку з контролю та оцінювання знань учнів. У Великобританії введено спеціальну підготовку (курс нової дисципліни у вищих навчальних закладах), а у школах створено комітет зі шкільного навчального плану й оцінювання.

Специфікою старшої школи в європейських країнах є використання рейтингового підходу, що базується на результатах поточного, тематичного та підсумкового оцінювання – найбільш застосовуваних у сучасній зарубіжній школі.

У старшій школі перевага надається письмовій формі оцінювання, хоч усну також використовують на всіх рівнях навчання. На думку дослідників у галузі оцінювання навченості учнів, усна форма, порівняно з письмовою, має деякі певні переваги. Усне оцінювання дає змогу робити висновки щодо розумових процесів учня та прогресу в навчанні впродовж опанування навчального матеріалу, а, найголовніше – у цьому разі забезпечується ментальний зворотний зв'язок. Так, усне оцінювання сприяє більш точному визначенню рівня учнівської навченості за допомогою постановки, якщо в цьому є потреба, додаткових запитань; повторенню вивченого матеріалу, встановленню взаємодії між учнями, їхнього залучення до активної роботи при обговоренні проблем у ширшому контексті тощо.

Проте письмовій формі оцінювання, надається перевага в освітніх системах більшості країн, оскільки такий вид оцінювання вважається більш об'єктивним [5, с.25].

Найбільш поширеною письмовою формою контролю в країнах Європи є тестування. Початок 1930-х рр. знаменується широким використанням тестів у більшості європейських держав. Це практично головний метод діагностики результатів навченості. У 60 – 80-ті рр. ХХ ст. в країнах Західної Європи широкого розповсюдження набула теорія і практика створення, використання тестів та інтерпретації результатів їхнього виконання (IRT). Саме тести застосовували практично на всіх рівнях навчання.

У Франції, як і в Бельгії та Німеччині, розроблені та використовуються державні тести для визначення готовності дитини до школи. Їх мають виконувати всі діти, які вступають до початкової школи.

Тести були формою контролю результатів навчання практично з усіх тем навчальних курсів. Контроль успішності учнів, іспити після закінчення окремих ступенів навчання чи школи здійснювали з використанням тестів. Учені – дослідники в галузі оцінювання знань учнів дотримуються спільної думки про доцільність ширшого застосування об'єктивних методів контролю (стандартизовані тести) як у системі внутрішнього, так і зовнішнього контролю в школах тієї чи іншої країни.

Отже, в більшості європейських країн (Австрія, Велика Брита-

нія, Ірландія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Франція та ін.) стандартизоване тестування використовується для проведення моніторингу рівня навченості учнів. Зазначимо, що для цих держав властиві різноманітні форми моніторингу якості навчання: зовнішній та внутрішній.

Стандартизоване тестування, яке проводиться на регіональному, загальнонаціональному й міждержавному рівнях, отримало назву "зовнішнє оцінювання" [4, с.24-31]. Зовнішнє оцінювання на національному рівні застосовується в усіх розвинутих країнах Європи.

У більшості країн зовнішнє оцінювання виконує дві основні функції: діагностичну і сертифікаційну. Залежно від завдань таке оцінювання може мати форму:

- оцінювання на певних етапах навчання дитини у школі у вигляді моніторингового тестування з метою діагностики;
- оцінювання після завершення окремого періоду навчання у формі державних (національних) випускних іспитів з метою сертифікації чи відбору [4].

Деякі країни Європи, зокрема Франція, Німеччина, мають досвід проведення моніторингу якості навченості учнів у вигляді об'єктивних і стандартизованих випускних екзаменів, що дає право на вступ до вищих навчальних закладів. До того ж результати цих екзаменів – це відповідний і надійний матеріал для порівняння якості навчання в різних школах, гімназіях, ліцеях, колежах.

На відміну від внутрішнього (на рівні групи, класу, школи), зовнішнє оцінювання навчальних досягнень школярів передбачає ширший масштаб охоплення, обробку результатів тестування уніфікованими методами та проведення його на території незалежної інстанції з залученням її працівників [5, с.30].

Стандартизоване зовнішнє оцінювання здійснюється з метою діагностики навченості учнів. Особливістю такої оцінювання полягає в тому, що воно є вибірковим, тобто тестуються не всі учні, а робиться лише репрезентативна вибірка [5, с.31].

Розвідки науковців, які стосуються дослідження моніторингу навченості учнів, свідчать про те, що діагностичне стандартизоване оцінювання не є обов'язковим у деяких країнах. Так, особливістю цього виду оцінювання, яке здійснюють у Нідерландах після закінчення початкової школи у віці 12 років у 8 класі, полягає в тому, що таке оцінювання є добровільним. Однак, незважаючи на принцип добровільності при проведенні стандартизованого оцінювання, майже 80% усіх нідерландських шкіл беруть у ньому участь. Тести, які розробив Нідерландський інститут з освітнього оцінювання (СІО), спрямовані на перевірку грамотності, визначення рівня навченості з арифметики та "всесвіту" (інтегрований курс, що охоплює знання з географії і біології). За твердженням О. Локшиної, принцип добровільності при проведенні діагностичного оцінювання не є підставою для селекції учнів, а його результати – це матеріал для визначення рівня навченості учнів, а також для вибору подальшого напрямку навчання[4].

В країнах Європейського Союзу проведення зовнішнього оцінювання у формі державних іспитів з метою сертифікації зростає паралельно з наблизненням учнів до закінчення школи і набуло широкого масштабу. Аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що в основній школі багатьох країн перевага надається діагностичній функції оцінювання, а зовнішнє для сертифікації у вигляді іспитів наприкінці навчання в основній школі цього періоду використовується лише в деяких країнах (Великій Британії, Ірландії, Ісландії, Нідерландах, Норвегії, Франції), тоді як у старшій школі його (зовнішнє оцінювання) здійснюють із сертифікаційною метою у вигляді випускних іспитів і воно є обов'язковим для учнів практично всіх країн Євросоюзу. Проте в освітніх системах Бельгії, Іспанії, Греції, Ісландії та Швеції зовнішнє оцінювання навчальних досягнень учнів використовують не тільки наприкінці основної або старшої школи, а й упродовж усього періоду навчання. Поточне оцінювання й оцінки при складанні державних екзаменів є підставою для отримання сертифіката про здобуту освіту [3, с.20].

Проаналізувавши наукові дослідження щодо моніторингу якості навчання учнів різних освітніх систем, можна зробити висновки про наявність декількох варіантів зовнішніх випускних іспитів. Так, наприклад, у Великій Британії школярі складають ви-

пускний іспит з одного предмета, тоді як у Німеччині – з трьох, а в деяких країнах їхня кількість може бути і більшою – 12 предметів, як наприклад, у Данії. За формою проведення зовнішні іспити також відрізняються. У більшості європейських держав іспити проводять як у письмовому, так і в усному вигляді. У Нідерландах зовнішнє оцінювання передбачає внутрішній (письмовий або/та усний, який розробляють і перевіряють учителі-предметники) та зовнішній (письмовий, який розробляє незалежна інституція та перевіряють учителі загальноосвітніх навчальних закладів згідно з установленними стандартами) іспити.

У деяких країнах (Італія, Німеччина, Швейцарія, Ліхтенштейн, Фінляндія, Словенія та інших – загалом 16 країн) зовнішнє стандартизоване оцінювання після закінчення середньої школи проводиться у вигляді матураційних іспитів (MATURA), результати яких є підставою для вступу до вищих навчальних закладів. Як зазначають дослідники, мета таких іспитів – оцінювання рівня засвоєння учнями знань, передбачених державними стандартами, і вироблення необхідних умінь і навичок, визначення ступеня зрілості випускників та їхньої готовності продовжити навчання в університетах. Науковці схвалюють такий підхід щодо організації та проведення зовнішніх іспитів, і більшість з них стверджує, що він дає змогу "... підвищити престижність шкільної освіти, відкриває можливість рейтингового підходу до учнівських сертифікатів, зменшує навантаження на учнів тощо" [6, с.60].

В останній період у країнах Західної Європи (Великій Британії, Франції, Голландії) публікують порівняльні таблиці, згідно з якими можна визначити рейтинг школи за результатами екзаменів. На думку дослідників, зокрема А. Терещенка, використання рейтингових таблиць є доцільним і корисним, коли виникає потреба у виборі навчальних закладів серед подібних за показниками [8, с.84].

Дослідження питання моніторингу в Європі дає підстави стверджувати, що моніторингові дослідження якості знань учнів було розпочато в другій половині ХХ століття.

Отже, вивчення і аналіз світового досвіду вимірювання та оцінювання успішності тих, хто навчається, ознайомлення з закономірностями проведення моніторингу якості навчання учнів в Європі дають змогу отримати необхідну інформацію про рівень освіти в країнах Європи та якість знань учнів. Підтримка та розвиток європейських стандартів якості, урахування світової практики контролю якості освіти, узгодження європейських методологічних підходів до вимірювання та оцінювання якості навчання, а також розвиток співпраці у сфері наукових міжнародних досліджень, пов'язаних з системою контролю за якістю освіти країн-учасниць європейських проектів є невід'ємними складовими у формуванні єдиного відкритого європейського простору в галузі освіти, що дає можливість здійснювати моніторинг якості освітньо-фахової підготовки молоді в країнах Європи.

Література

1. Джури́нский А. Н. Реформы зарубежной школы. Надежды и действительность / Александр Наумович Джури́нский. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
2. Єгоров Г. С. Забезпечення якісної освіти у загальноосвітньому і технологічному ліцеї Франції / Г. С. Єгоров // Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / за ред. О. І. Локшиною. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 232 с. vv
3. Локшина О. Еволюція реформ шкільної освіти в країнах Європейського Союзу / Олена Локшина // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 18-22
4. Локшина О. Зовнішнє оцінювання навчальних досягнень учнів: світові підходи та українські перспективи / Олена Локшина // Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні, технологічні аспекти: пленарні доповіді I Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 2003. – С. 24-31
5. Локшина О.. Контроль та оцінювання навчальних досягнень шкільної молоді: сучасні підходи / Олена Локшина // Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / за ред. О. І. Локшиною. – К., 2006. – 232 с.
6. Локшина О. Моніторинг якості освіти: міжнародний досвід, національні перспективи та регіональне бачення / Олена Локшина // Відкритий урок : Розробки, технології, досвід. – 2004. – № 7/8. – С. 58-62
7. Послтвейт Т. Невілл. Моніторинг стандартів освіти / Т. Невілл Послтвейт // Моніторинг стандартів освіти / [за ред. Тайджимана А., Послтвейт Т. Невілла]. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с.
8. Терещенко А. Зовнішнє оцінювання в системі середньої освіти: міжнародний досвід і перспективи для України / А. Терещенко // Освіта на Луганщині. – 2003. – № 1. – С. 81–84.
9. Barlow M. L'évaluation scolaire. Décoder son langage / M. Barlow. – Lyon : Chronique sociale, 1992. – 186 p.
10. Barlow M. Formuler et évaluer ses objectifs en formation / M. Barlow. – 5- édition. – Lyon : Chronique sociale, 1994 – 176 p.
11. Cardinet J. Évaluation scolaire et mesure élèves / J. Cardinet. – [S. l.] : De Boeck, 1986. – 232 p.
12. De Landsheere G. Le pilotage des systèmes d'éducation / G. De Landsheere. Bruxelles : De Boeck-Wesmael, 1994. – 192 p.
13. Perrenoud Ph. Scolarisation et sens des savoirs. De l'obsession d'instruire la jeunesse pour son bien // Revue suisse de sociologie. – 1985. – n°2. – P.213-226
14. Thélot C. L'évaluaton du système éducatif / C. Thélot. – Paris : Nathan, 1994. – 221 p.

Пермякова О.Г.

Развитие мониторинговых исследований качества обучения учеников в Европе (вторая половина ХХ столетия)

Статья посвящена актуальной проблеме мониторинга качества обучения учеников. Предпринята попытка освещения вопросов появления в Европе мониторинговых исследований успеваемости учеников, раскрыто их содержание и представлены формы проведения мониторинга успеваемости школьников. Сделан обзор основных подходов в определении уровня обучения учеников в общеобразовательных заведениях Европы.

Ключевые слова: мониторинг, мониторинговые исследования, уровень знаний учеников, успеваемость, стандартизованное оценивание, тестирование, дифференциация обучения.

Permiakova O.G.

Development of monitoring researches of quality pupils' learning in Europe (second half of the XX century)

The author of the article has considered the topical problem of monitoring the quality of pupils' learning. The attempt to highlight the problem of launching the researches of monitoring on the quality of students' progress in Europe, to discover their contents and show existing forms of conducting the monitoring of the students' progress has been done. The review of the main approaches to determine the level of pupils' progress at European comprehensive educational establishments has been given.

Key words: monitoring, monitoring research, the level of pupils' progress, progress, standard assessment, testing, differentiated instruction.v